

Școala Antiohiană versus performanță, cultură și rafinament intelectual în contemporaneitate

Zalina Gabriela NEAGU, bibliograf
Biblioteca Academiei Române. Serviciul de Bibliografie Națională
Romanian Academy Library. National Bibliography Department
Calea Victoriei Nr. 125, Cod 010071, Sector 1, București
Tel.: +4021.212128284/1141
e-mail personal: zalina.neagu@yahoo.ro

De-a lungul timpului, a existat în fiecare comunitate, un fel de *sfat al bătrânilor*, ce cuprindea pe cei mai învățați oameni, aceștia fiind un fel de mentori ai celorlalți. Ei transmiteau celor mai tinere vârstare, cunoștințele necesare vieții, învățarea realizându-se prin puterea exemplului personal, precum și pe baza unei experiențe dobândite. Școala, așa cum ni se revelează astăzi, ca instituție cu existență perenă, a apărut, după toate probabilitățile, în Antichitate. O asemenea instituție, presupunea, dacă nu o clădire destinată scopului educațional, cel puțin câțiva oameni dedicați acestuia, înțelepții venerabili, a căror principală grijă și răspundere era de a-i învăța pe alții. La mai toate neamurile, slujitorii locașurilor sacre, alături de părinți, au fost primii educatori și îndrumători ai oamenilor. Pe lângă aceste locuri consacrate divinității, erau organizate adevărate cursuri, în care slujitorii altarelor, considerați cei mai învățați oameni din comunitățile respective, le predau ucenicilor nu doar precepte religioase, ci și scrierea, cititul, matematica și alte noțiuni culturale și științifice¹.

De pildă, evreii din vechime erau renumiți pentru respectul lor față de carte și de cunoaștere. Obligația de a citi cărțile sfinte și de a le explica și altora, implica nu numai formarea de caractere, ci și existența unui sistem de predare, bazat pe studiul *Torei* și al *Talmudului*, pe transmiterea unor noțiuni religioase, juridice și etice, de la părinți la copii, în cadrul unui sistem precis de norme². Majoritatea istoricilor, au reliefat, în cursul cercetărilor și studiilor lor, că atât cultura și educația poporului evreu, cât și a altor popoare din vechime (grecii, egiptenii, asiro-babilonienii, etc.) au avut o mare influență în dezvoltarea societății și civilizației occidentale. Cu trecerea timpului, școala a început să capete o însemnătate tot mai mare, în cadrul multiplelor societăți, fapt ce a determinat dezvoltarea intelectuală a unei țări. Faima profesorilor a atras după sine prestigiul unora dintre școlile timpului, acesta fiind întărit de mentalitatea epocii și înnobit

de personalitatea inconfundabilă, de excepție, originală și generoasă a întemeietorului³. De fapt, un adevărat ctitor de școală există nu doar în timpul vieții, ci și după dispariția sa fizică, devenind *izvorul* unei stări de rezonanță, pe care ucenicii o întrețin prin consonanța gândirii lor cu cea a maestrului, precum și prin ideile novatoare pe care le aduc sistemului. Școala devine astfel, o modalitate caracteristică de abordare, cercetare și interpretare a unor domenii ale cunoașterii, inițiată de un întemeietor și continuată de elevii săi⁴.

Se cunosc pe scena istoriei și a culturii universale mai multe școli de renume: Școala din Atena, Școala din Alexandria, Școala din Grecia, etc.

În cele ce urmează, îmi propun să evidențiez, câteva din particularitățile și frumusețile Școlii Antiohiene, care a avut un rol fundamental în dezvoltarea umanității.

Cetatea Antiohiei, supranumită „Perla Orientului”, a fost una din marile metropole răsăritene, care a susținut cultura în mod deosebit, încă din primele veacuri și până în vremea noastră. Numele acesteia nu mai există astăzi pe hartă, locul său fiind luat de orașul turcesc Antakya, așezat pe malurile râului Orontes, din Asia Mică. Populația orașului era în jur de jumătate de milion de locuitori, având o iluminată feerică, cu multe amfiteatre, băi și edificii grandioase⁵.

Orașul Antiohia

Sursa: Biblioteca Academiei Române, Colecții Speciale

Vestita Școală din Antiohia, era susținută de mulți oameni importanți ai vremii, între care erau prezenți și numeroși clerici, ce își propuneau luminarea și formarea oamenilor din societate, prin studierea diferitelor domenii științifice și prin analiza Sfintei Scripturi. Având convingerea că această *Carte a Cărților* e destinată tuturor oamenilor, iar necunoașterea conținutului ei poate declanșa multe tulburări și dezechilibre sociale, școala își propunea studiul și aprofundarea

acesteia⁶. Școala Antiohiană a apărut în jurul anului 260 d.Hr., avându-l ca întemeietor pe Lucian de Samosata (235-312 d.Hr.), preot al Bisericii din Antiohia. El a dat în această școală directive proprii în domeniul exegezei biblice⁷.

Lucian de Samosata, întemeietorul Școlii Antiohiene

Sursa: Biblioteca Academiei Române, Colecții Speciale

Istoria școlii antiohiene cuprinde trei perioade: de formare (260-369 d.Hr), de apogeu (370-450 d.Hr) și de declin (după 430 d.Hr)⁸. În perioada de formare a școlii s-au distins: Dorotei, preot în Antiohia (†311 d.Hr); Eustațiu (†360 d.Hr), episcop al Antiohiei; Meletie (†381 d.Hr), patriarh al Antiohiei și profesorul lui Ioan Hrisostom; Chiril al Ierusalimului, care s-a evidențiat prin directivele metodelor sale exegetice⁹. Marele istoric Eusebiu de Cezareea, îl distinge în istoria bisericească pe Dorotei, ca profund cunoscător al limbii eline și ebraice și admirabil interpret al textului Sfintei Scripturi, mărturisind că și el l-a auzit explicând poporului Biblia¹⁰. Perioada de înflorire a Școlii Antiohiene este marcată de: Diodor, episcop în Tars; Ieronim, episcop al Antiohiei (388-392 d.Hr.); Ioan Hrisostom (347-407 d.Hr.), antiohian de origine, elev al retorului Libaniu, preot în Antiohia (386 d.Hr.) și arhiepiscop al Constantinopolului.

Sfântul Ioan Hrisostom s-a remarcat ca dascăl și părinte bisericesc de frunte al antiohienilor, fiind considerat un profesor de excepție din istoria pedagogiei. Acest mare cărturar antiohian a lăsat o moștenire culturală colosală, ce conține tratate, omilii și scrisori adunate în 18

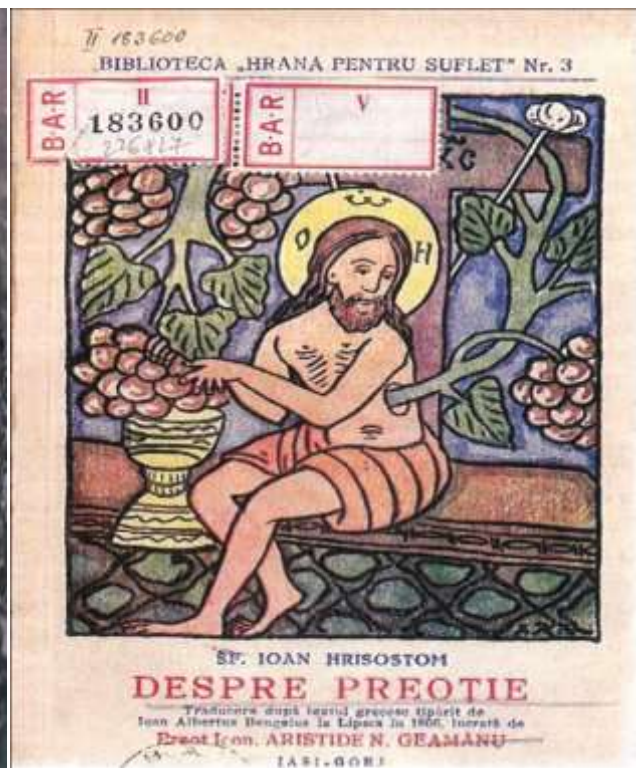
volume în colecția J. P. Migne, ce nu poate fi de nimeni egalată¹¹. Aș aminti doar câteva dintre lucrările sale importante: *Despre preoție*, *Despre feciorie*, *Apologia vieții monahale*, *Despre creșterea copiilor*, *Despre gloria deșartă și cum trebuie să își crească părinții pe copiii lor*, *Cateheze maritale*, *Contra iudeilor și păgânilor*, *Despre divinitatea lui Hristos* (tratate de pedagogie și morală).

Sfântul Ioan Hrisostom - mozaic din naos, secolul al X-lea, Constantinopol, Sfânta Sophia

Sursa: *Les grands siècles de la peinture: la peinture byzantine*. Geneva: Albert Skira, 1953, p. 96.

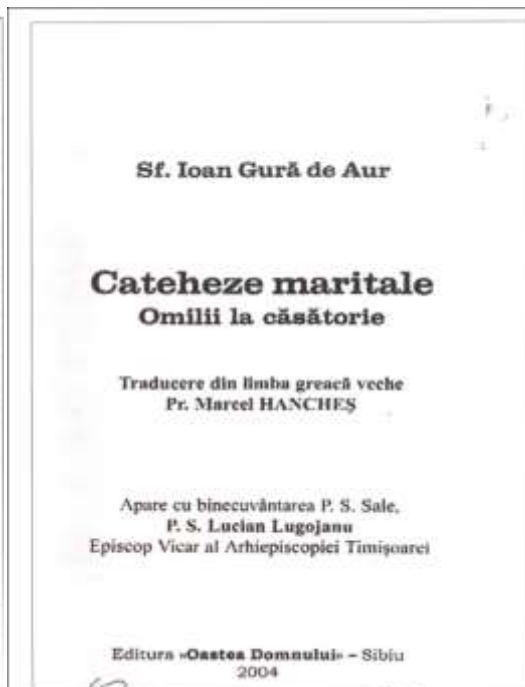
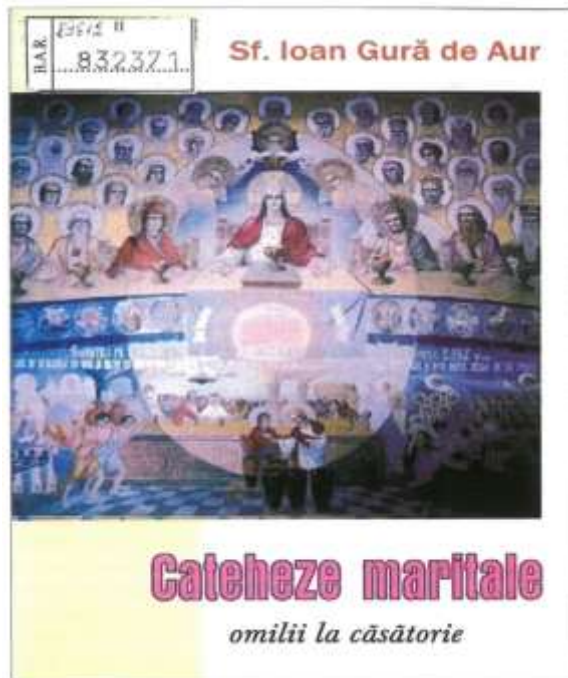
Lucrare aflată în Colecțiile Bibliotecii Academiei Române.

Sfântul Ioan Hrisostom. *Despre preoție*.

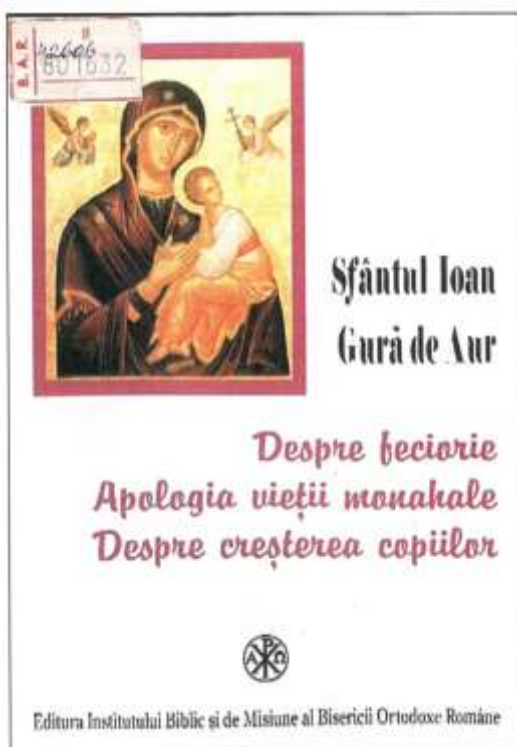
Iași-Gorj, 1938.

Lucrare aflată în Colecțiile Bibliotecii Academiei Române.

Sfântul Ioan Gură de Aur. *Cateheze maritale, omilii la căsătorie*. Sibiu: Oastea Domnului, 2004.

Lucrare aflată în Colecțiile Bibliotecii Academiei Române.

Sfântul Ioan Gură de Aur. *Despre feciorie. Apologia vieții monahale. Despre creșterea copiilor*.

București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001.

Lucrare aflată în Colecțiile Bibliotecii Academiei Române.

Lucrarea *Despre gloria deșartă și cum trebuie să își crească părinții pe copiii lor* a constituit primul tratat de pedagogie creștină din întreaga literatură patristică, de la sfârșitul secolului al IV-lea¹². În concepția lui, „educația reprezintă problema capitală a omului”¹³. „A educa - spunea marele cărturar antiohian – înseamnă a purta de grijă copiilor și tinerilor, în ceea ce privește curățenia sufletească și bunacuviință, a-l crește pe copil după principii morale, om drept și evlavios, a-i modela inteligența, într-un cuvânt a te îngriji de mântuirea sufletului său.”¹⁴ El compară educația cu o artă, iar sufletul copilului cu ceara, perla, statuia sau tabloul. Precum ceara moale poate fi ușor modelată, tot așa și sufletul copilului poate fi ușor modelat de la o vârstă fragedă¹⁵.

Persoana covârșitoare a Sfântului Ioan Hrisostom se remarcă și prin numărul mare de ucenici pe care îi forma, fie la Constantinopol, fie în Antiohia¹⁶. El le vorbea elevilor despre neîntrecuta utilitate a Sfintei Scripturi și pășea în chip intuitiv, alături de ei, în livada divină a acestei opere monumentale. În frumusețea acestui *paradis*, sufletul său și al discipolilor săi era însuflețit de sentimentul curatei bucurii și mângâieri creștine: „Plăcută este o câmpie cu flori, un paradis, dar cu mult mai plăcut este a citi Sfintele Scripturi - spunea marele ierarh. Acolo sunt flori care se vestejesc, aici sunt idei care înfloresc; acolo un zefir care suflă, aici adierea Duhului Sfânt; acolo sunt spini care o împrejmuiesc, aici pronia lui Dumnezeu stă la temelie; acolo greierii cântă, aici profeții glăsuiesc; acolo plăcere din privire, aici folos din citire. Paradisul este supus schimbărilor vremii, iar Scripturile, atât iarna cât și vara, sunt împodobite cu frunze, pline de roade.”¹⁷ După jumătatea secolului al V-lea începe epoca de decadentă a acestei școli. Din această perioadă amintim pe Marcu, Nil, Victor și Casian, ucenici ai Sfântului Ioan Hrisostom¹⁸.

Școala Antiohiană s-a remarcat prin seriozitate și ținută academică, grație erudiției marilor ei corifei ai perioadei de apogeu. Ei au fost aureolați de un deosebit prestigiu teologic, filozofic, literar și istoric. La această școală se predau: arheologia, ce te orienta spre izvoare, oratoria, ce a atins o adevărată performanță, filozofia cea sublimă, care duce către înălțimi, cu părțile ei: filozofia practică, filozofia speculativă, demonstrația, antitezele și controversa, într-un cuvânt dialectica, gramatica, literatura biblică, istoria, teologia.

Reținem că pregătirea pentru această instituție s-a bazat pe elemente de cultură generală, în special pe științele exacte, pe cunoașterea limbilor și a literaturilor clasice și moderne, pe inițierea în diferitele ramuri ale filozofiei. Înalta și subtila teologie a părinților antiohieni, era de neconceput fără o solidă cultură profană. Ucenicii Școlii Antiohiene au dat dovadă de o râvnă

exceptională la învățătură. Ei erau apreciați în fața profesorilor, fiind cinstiți de o largă pătură a societății. Discipolii cu adevărat studiosi, nu se mulțumeau cu informațiile ce le erau predate de profesori, ci culegeau în continuare date, adânciri și deslușiri, cu care să-și îmbogățească continuu spiritul.

Procesul formativ-educativ îmbrăca forme multiple: convorbiri cu oamenii învățați, conferințe, călătorii, muzică și mai ales lecturi. În toate aceste multiple situații, mai ales în lecturi, învățăceii antiohieni au practicat și au recomandat metoda alegerii utilului și binelui, din materialul parcurs. Adevărata cultură, în mentalitatea lor, era un proces de selecție continuă. Mentorii educaționali au căutat să determine în profunzimile lor lăuntrice, spiritul critic, prin care să discearnă spontan și bine, ceea ce este folositor, de ceea ce nu este folositor sau e chiar primejdios. Specificul vieții acestei instituții a fost împletirea strânsă a studiului cu virtutea. Este metoda clasică a învățământului creștin de la începuturi până azi. A învăța una și a face alta, înseamnă a compromite iremediabil procesul de învățământ, care vrea să dea societății oameni luminați și adevărați. Între învățătură și purtare trebuie să fie o corespondență permanentă. Faptele confirmă sau infirmă adevărul învățurii.

Profesorii antiohieni s-au impus atenției contemporanilor și admirației vremurilor următoare, prin minunata consecvență a vieții lor față de gândirea și învățătura lor. Exegeza biblică în Școala Antiohiană forma corolarul activității didactice. Această școală realiza exegeză științifică, bazată pe cercetarea riguroasă a textelor Sfintei Scripturi și pe interpretarea lor istorico-literală-gramaticală¹⁹, ținând cont de regulile gramaticale, de însemnătatea cuvintelor, de valoarea elementelor de legătură, de semnele de punctuație. Prin sensul literal-gramatical se înțelegea că o idee se afla în însăși însemnarea cuvântului și nu în alte simboluri. Sensul se subdivide la rândul său, în sens literal propriu și sens literal impropriu. Propriu, când este lipsit de figuri de stil, și impropriu sau metaforic, când la precizarea cuvântului în sine, se mai adaugă și intenția celui care scrie²⁰. Ca de exemplu în textul: „Lupii și oile vor paște împreună...” (Isaia 11, 6) nu trebuie să se înțeleagă lupi și oi; prin acest verset se caracterizează moravurile oamenilor²¹. Sensul literal de aici trece în cadrul metaforic sau impropriu, deși forma este pentru înțelegerea literară. Pentru nuanțarea acestui sens s-au folosit variate figuri de stil: metafore: „Domnul mă paște”, „Veniți după mine și vă voi face pe voi pescari de oameni” (Psalmul 22, 3; Psalmul 18, 9), comparații: „Toți au mâncat aceiași mâncare duhovnicească și toți au băut aceiași băutură duhovnicească, pentru că beau dintr-o stâncă duhovnicească, ce venea după ei și stâncă

era Hristos” (I Corinteni, 10, 3), repetiții, pentru a da solemnitate ideii: „Că iată eu întru fărâdelegi m-am născut și întru păcate m-a născut maica mea”²², hiperbole: „Copacii câmpului vor bate din ramuri” (Isaia 55,12), „Dacă veți tăcea, pietrele vor striga” (Luca 19, 40), sinecdoc: „A convertit sufletul meu”, „Din pântecul meu, mai înainte de luceafăr te-am născut” (Psalm. 22; 109, 3). Parabolele sunt des folosite: „Asemăna-voi cu cei ce se coboară în lac”, „Vegheat-am și m-am făcut ca pasărea” (Psalmul 150, 8; Isaia 53, 7)²³. Se remarcă prezența exemplilor: „Boul își cunoaște stăpânul” (Isaia 1, 3), „Cocostârcul își cunoaște vremea pe ceruri” (Ieremia 8, 7), a alegoriei: „Va fi ca pomul plantat” (Psalm 1, 3). Antifraza sau contradicția este folosită când un aspect se explică prin contrariul său: „Dacă nu te va binecuvânta în față”, „Va binecuvânta pe Dumnezeu și pe rege” (Iov I, 11; II, 5) (în loc de l-a insultat), musturarea: „De Domnul nu se poate ascunde” (Isaia 23, 10-16), ironia care ridiculizează mediocritatea prin laude: „Aduceți-i lui pe sfinții aceluia” (Psalmul 28, 1), sarcasmul, când vrea să laude prea mult ușurătatea, precum „Eu sunt vierme și nu om” (Psalmul 21, 6); enigma, când istorisirea se înfățișează în mod discordant: „Argintul tău s-a prefăcut în zgură, iar negustorii tăi au amestecat vinul cu apă” (Isaia 1, 22), reticența, reînnoirea, când făgăduiește reabilitarea înaintea divinității: „Dacă nu se va naște cineva din apă și din Duh” (Ioan 3, 5)²⁴.

Toate aceste figuri de stil și procedee artistice, folosite de profesorii Școlii Antiohiene, erau de o reală necesitate exegetului în vederea explicării Sfintei Scripturi. În scrierile lui Ioan Hrisostom aflăm principiile de bază ale exegezei antiohiene, el considerând că mediul, locurile, timpurile, cauzele, persoanele, sunt factori esențiali de care exegetul trebuie să țină seama în interpretarea Sfintei Scripturi. Toate disciplinele istorico-gramaticale folosite de Școala Antiohiană, au avut ca rezultat cristalizarea unor principii solide ale Hermeneuticii²⁵. Pot fi evidențiate unele tendințe care particularizează această școală: moralism, raționalism, folosirea filozofiei aristotelice, care favorizează metode pozitive, precise și analitice de cercetare²⁶. Se realizau studii bine elaborate, ce implicau competență, rigurozitate, cercetare științifică.

În Sfânta Scriptură se găsesc atât texte, care pot fi înțelese cu ușurință, cât și pericope, pe care mintea omenească cu greu reușește să le înțeleagă²⁷. Datoria interpretului este să ajute pe ascultător sau cititor să înțeleagă sensul textelor. Greutatea unui text din Sfânta Scriptură provine, în cele mai multe cazuri, din însăși natura ideilor cuprinse în el²⁸. În special profețiile Vechiului Testament sunt considerate de Sfântul Ioan Hrisostom ca fiind foarte greu de înțeles.

Din această cauză, în comentariile lui se observă o străduință deosebită de a le explica. În scrierile Noului Testament se găsesc de asemenea pericope, care oferă mari dificultăți de înțelegere, îndeosebi datorită adâncimii adevărilor pe care le cuprind²⁹. O altă cauză care determina dificultatea înțelegerii textelor sfinte era și faptul că oamenii se găseau într-o vreme îndepărtată față de epoca în care au fost scrise cărțile Vechiului și Noului Testament. Deseori sunt amintite evenimente care au avut loc și erau bine cunoscute primilor cititori ai Sfintei Scripturi, însă cu trecerea timpului ele deveneau necunoscute³⁰. Oricare ar fi motivele, care au contribuit la faptul că unele texte din Sfânta Scriptură sunt greu de înțeles, datoria interpretului era de a căuta adevăratul sens al celor scrise.

Cunoașterea textului original al Sfintei Cărți, arheologia, istoria și teologia biblică erau discipline de care exegetul nu se putea dispensa. În afară de baza științifică, exegeza antiohiană se caracteriza prin rezonanța pe care o avea cu părerea unanimă a bisericii ecumenice. Descoperirea sensului literal (istorico-gramatical) al Sfintei Scripturi, alcătuiește una din notele distincte ale exegezei antiohiene. Stabilindu-se care este raportul dintre inspirația divină și text și dintre text și sens, Școala Antiohiană a apreciat în chip deosebit sensul literal, care ține cont de toate împrejurările timpului în care s-au scris Sfintele Cărți, de scopul scrierii și de pregătirea scriitorului.

Exegeza biblică antiohiană a fost una plină de viață, cu elemente științifice apreciate până astăzi. Observăm munca marilor învățați, care își puneau în practică, idei și cunoștințe obținute în timpul uceniciei, în lumina școlii antiohiene. Meritul cel mai important al acestei școli, l-a constituit elaborarea unei exegeze raționale, bazate pe interpretarea istorico-gramaticală și logică a textului Sfintei Scripturi. Toate disciplinele istorico-gramaticale folosite au avut ca rezultat cristalizarea unor principii solide ale Ermineuticii. Dacă această știință se ocupă cu partea teoretică a aspectelor spirituale și exegeza, cu partea practică, principiile ermineuticii antiohiene izvorăsc tocmai din practica exegezei antiohiene.

Munca marilor dascăli antiohieni în variatele domenii ale cunoașterii și-a extins beneficiile până astăzi. Aproape tot ceea ce s-a scris în perioada *vârstei de aur* s-a aflat în manuscrise copiate sau păstrate pe teritoriul țării noastre în versiuni diferite: grecești, slavone, românești. În epoca veche a culturii scrise românești, scrierile patristice includeau texte clasice de învățătură și de educație morală creștină, literatură omiletică și aghiografică, având un mare prestigiu prin capacitatea lor de înrâurire spirituală.

În concluzie, putem afirma că Școala din Antiohia, a deținut o poziție importantă prin modul de organizare a cunoașterii, prin calitatea învățării și performanțele obținute, dar și prin maniera de răspândire a educației în societate, devenind astfel, un vrednic model și exemplu de urmat pentru toate generațiile care vor urma, în contextul unui nou start al spiritualității culturale, cu orizonturi deschise spre universalitate.

Note bibliografice:

1. STĂNESCU, Mihaela. Școli, Maeștri și Discipoli [citată 11 mai 2015]. Disponibil pe adresa www.descopera.ro/cultura/2631550-scoli/maestri-si-discipoli.
2. *Ibidem*.
3. CAJAL, Nicolae. Școala științifică, în *Academica*, nr. 8, 1991, p. 1
4. *Ibidem.*, p. 1
5. GHEORGHIU, Virgil. *Gură de Aur, atletul lui Hristos*. Sibiu: Deisis, 2008, p. 11-12
6. MOISESCU, Iustin. *Sfânta Scriptură și interpretarea ei în Opera Sfântului Ioan Hrisostom*. București: Anastasia, 2003, p. 179
7. EUSEBIU. *Hist. Eccles.* LIB. VII, cap. XIII C Migne Patr. gr. Tom XX, col. 774
8. Pr. dr. BULACU, Mihail. *Școala Exegetică Biblică din Antiohia*. București: Tipografia Ion C. Văcărescu, 1931, p. 19.
9. *Ibidem*, p. 25.
10. EUSEBIU. *Op. cit.*, Tom. XX., col. 722 B.
11. FECIORU, Dumitru. *Introducere la Sfântul Ioan Gură de Aur*, Scriere I, PSB, vol. 21, București, 1987, p. 20-26.
12. FERARU, Remus Mihai. Principiile pedagogice ale Sfântului Ioan Gură de Aur. În: *Sfântul Ioan Gură de Aur ierarh-teolog-filantrop*. Sibiu: Andreiana, 2008, p. 442.
13. CHRYSOSTOME, Jean. *Sur la vaine gloire et l'education des enfants, introduction, texte critique*, traduction et notes par Anne-Marie Malingrey. Paris: Les Éditions du Cerf, Sources Chrétiennes 188, 1972, p. 13-40.

14. FECIORU, Dumitru. Ideile pedagogice ale Sfântului Ioan Hrisostom. În: *BOR* LV, 1937, nr. 7-10, p. 457.
15. CHRYSOSTOME, Jean. *Op. cit.*, p. 105.
16. MOISESCU, Iustin. *Op. cit.*, p. 8.
17. HRISOSTOM, Ioan. *Omil. despre Eutropiu...*, Migne, P. G. 52, 395-397.
18. BULACU, Mihail. *Op. cit.*, p. 25-26.
19. MOISESCU, Iustin. *Op. cit.*, p. 135.
20. BULACU, Mihail. *Op. cit.*, p. 59.
21. HRISOSTOM, Ioan. *Expositio in Psalm. XLVI.* Migne. P. G. Tom. LV. Col. 209.
22. ADRIAN. *Isagoge in Ss. Scripturis.* Migne. P. G. Tom. XCVIII. Col. 1300 C.
23. *Ibidem*, Col. 1273 A.
24. BULACU, Mihail. *Op. cit.*, p. 69.
25. *Dicționarul explicativ al limbii române.* București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, p. 397. Ermineutica este știința sau metoda interpretării culturii fenomenelor spirituale; știința sau metoda interpretării textelor vechi, în special biblice.
26. *Cuvât despre Lazăr*, Migne, P. G. 48, 994-995. *Despre obscuritatea profetilor I.* Migne, P. G. 54, 167. *Omil. XLIV Fac.*, Migne, P. G. 54, 410-411.
27. HRISOSTOM, Ioan. *Omil. III Mat.*, Migne, P. G. 57, p. 31. *Omil. XXVII Rom.* Migne, P. G. 60, 644. *Omil. VII EP. I Cor.*, Migne P. G. 51, 58.
28. *Ibidem*, *Omil. IIII Mat.*, Migne, P. G. 57, 20-21.
29. HRISOSTOM, Ioan. *Omil. XXIX Ep. I Cor.*, Migne, P. G. 61, 239.
30. BULACU, Mihail. *Op. cit.*, p. 93.